VARLIQ واریق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 23-37
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

Gələcəyi Qaçılmaz Olan Umulan Sabahlar

Prof. Dr. Rafael HÜSEYNOV [I]

Xülasə:

Bu makalede, şair Bəxtiyar Vahabzadənin ədəbiyyat və ictimai fikir tarixindəki mövqeyi və onun Azərbaycan milli şüurunun formalaşmasında oynadığı rolu təhlil edilir. Müəllif, Vahabzadənin yaradıcılığını yalnız bədii ədəbiyyat sahəsində deyil, həm də milli ideoloji mübarizənin əsas təmsilçilərindən biri kimi qiymətləndirir. Şairin "Gülüstan" poemasının təsiri, onun Güney Azərbaycan məsələsinə verdiyi əhəmiyyət və Azərbaycan xalqının bütövlüyü uğrunda apardığı ideoloji mübarizə məqalənin əsas istiqamətlərini təşkil edir.

Məqalədə həmçinin Vahabzadənin ədəbiyyatla siyasət arasındakı sərhədləri necə ustalıqla keçdiyi, klassik irsdən bəhrələnərək müasir milli problemləri poeziyasında necə əks etdirdiyi vurğulanır. Onun həm sovet senzurasına qarşı dolaylı etirazları, həm də açıq mövqeləri ədəbi cəsarət nümunəsi kimi təqdim olunur. Müəllif, Bəxtiyar Vahabzadənin yaradıcılığını milli özünüdərkin formalaşmasında əsas mənbələrdən biri hesab edir.

Açar sözlər: Bəxtiyar Vahabzadə, milli düşüncə, ideoloji mübarizə, Güney Azərbaycan, ədəbiyyat və siyasət, milli kimlik.

[I] Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü, professor, doktor, Azərbaycan Milli Məclisinin sədr müavini
E-poçt: rafaelhuseyn@yahoo.com

VARLIQ واریق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 23-37
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

Geleceği Kaçınılmaz Olan Umutlu Yarınlar

Prof. Dr. Rafael HÜSEYNOV [I]

Özet:

Bu makalede şair Bahtiyar Vahabzade'nin edebiyat ve toplumsal düşünce tarihindeki yeri ile Azerbaycan milli bilincinin oluşumundaki rolü ele alınmaktadır. Yazar, Vahabzade'nin yalnızca bir edebi şahsiyet olarak değil, aynı zamanda milli ideolojik mücadelenin önde gelen temsilcilerinden biri olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. Şairin "Gülüstan" adlı manzumesinin etkisi, Güney Azerbaycan meselesine verdiği önem ve Azerbaycan halkının bütünlüğü uğrundaki ideolojik duruşu, makalenin ana odak noktalarını oluşturur.

Makale aynı zamanda Vahabzade'nin edebiyat ile siyaset arasındaki sınırları nasıl ustalıkla aştığını, klasik mirastan beslenerek çağdaş milli sorunları şiirine nasıl yansıttığını ortaya koymaktadır. Onun hem Sovyet sansürüne yönelik dolaylı itirazları hem de açık tavırları edebi cesaret örneği olarak sunulur. Yazar, Bahtiyar Vahabzade'nin eserlerini milli kimlik bilincinin oluşmasında temel kaynaklardan biri olarak değerlendirmektedir.

Açar sözler: Bahtiyar Vahapzade, milli düşünce, ideolojik mücadele, Güney Azerbaycan, edebiyat ve siyaset, milli kimlik.

[I] Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi'nin hakiki üyesi, profesör, doktor
Azerbaycan Milli Meclisi Başkan Yardımcı
E-posta: rafaelhuseyn@yahoo.com

VARLIQ واریق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 23-37
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

Hopeful Tomorrows, the Future of which Is Inevitable

Prof. Dr. Rafael HUSEYNOV [I]

Abstract:

This article explores the position of the poet Bahtiyar Vahabzade in the history of literature and public thought, focusing on his influential role in shaping Azerbaijan's national consciousness. The author emphasizes that Vahabzade should be regarded not only as a literary figure but also as one of the leading representatives of national ideological struggle. His poem Gülüstan, his attention to the issue of Southern Azerbaijan, and his ideological stance in support of Azerbaijani unity are central themes of the paper.

The article also highlights how Vahabzade skillfully transcended the boundaries between literature and politics, reflecting contemporary national issues through the lens of classical literary heritage. Both his implicit resistance to Soviet censorship and his explicit political positions are presented as examples of literary courage. The author considers Vahabzade's creative legacy a key source in the formation of national identity and awareness.

Keywords: Bahtiyar Vahabzade, national thought, ideologica struggle, South Azerbaijan, literature and politics, national identity.

[I] Full member of the Azerbaijan National Academy of Sciences, professor, doctor, Deputy Chairman of the Azerbaijani Parliament
Email: rafaelhuseyn@yahoo.com

VARLIQ واریق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 23-37
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

فرداهای پر امید
آینده‌ای که اجتناب‌ناپذیر است

پروفسور دکتر رافائل حسینوف [I]

چکیده:
در این مقاله، جایگاه شاعر بختیار وهاب‌زاده در تاریخ ادبیات و اندیشه اجتماعی، و نقش او در شکل‌گیری آگاهی ملی در جمهوری آذربایجان بررسی شده است. نویسنده تأکید می‌کند که وهاب‌زاده نه‌تنها یک شخصیت ادبی، بلکه از پیشگامان مبارزه ایدئولوژیک ملی نیز به شمار می‌رود. تأثیر منظومه‌ی «گلستان»، توجه او به مسئله‌ی آذربایجان جنوبی، و موضع‌گیری ایدئولوژیک او در دفاع از همبستگی مردم آذربایجان از محورهای اصلی این مقاله است.

همچنین مقاله نشان می‌دهد که وهاب‌زاده چگونه با مهارت مرز میان ادبیات و سیاست را درنوردیده و با بهره‌گیری از میراث کلاسیک، مسائل ملی معاصر را در شعرهایش بازتاب داده است. مخالفت‌های غیرمستقیم او با سانسور شوروی و مواضع صریحش، به‌عنوان نمونه‌هایی از شجاعت ادبی معرفی شده‌اند. نویسنده آثار وهاب‌زاده را از منابع اصلی در شکل‌گیری هویت و خودآگاهی ملی ارزیابی می‌کند.

کلیدواژه‌ها: بختیار وهابزاده، اندیشه ملی، مبارزه ایدئولوژیکی، آذربایجان جنوبی، ادبیات و سیاست، هویت ملی

[I] پروفسور، دکتر؛ عضو حقیقی آکادمی ملی علوم آذربایجان
معاون رئیس مجلس ملی آذربایجان
ایمیل: rafaelhuseyn@yahoo.com

VARLIQ واریق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 23-37
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

گله‌جگی قاچیلماز اولان اوُمولان صاباحلار

پروفسور دوکتور رافائل حسینوف

منسوب اولدوغو خالقا خیدمت آرتیق هر بؤیوک شاعیرین آدیندان باشلانیر. او سؤز اوستاسی خالقی، وطنی حاقیندا عؤمرو بویو بیرجه سطیر بئله یازماسا دا، خالق اونونلا ان آزی محض بؤیوک، شؤهرتلی اؤلادی اولدوغو اوچون افتیخار ائدیر. هر آتا-آنا بالاسی ایله غرّه‌له‌نن کیمی. چونکو هر آدلی-سانلی اؤلادین شؤهرتیندن میلّتینه، یوردونا دا مطلق پای دوشور. لاکین قلمی، ذکاسی و فعالیتلری ایله عؤمرو بویو خالقین داها آرتیق یوکسلیشلری اوچون بلاواسیطه مباریزه آپارمیش قدرتلی یارادیجیلارین آدلاری، طبیعی کی، خالقین حافیظه کیتابینا ابدی‌لیک حک اولونور.

بختیار واهابزاده محض او یوردسئور، میلّت‌پرور صنعتکارلاردندیر کی، عالی وطنداشلیق دویغوسو عؤمرو بویو اونونلا یول یولداشی اولدو.

بختیار واهابزاده‌نی سجیه‌لندیرن باشلیجا عامیللردن بیری اودور کی، مباریزه‌لرینی تاریخی باخیمدان یئترینجه مرکب بیر زامان شرایطینده، سووئت اتیفاقیندا جیدّی سیاسی سانسورون و توتال نظارتین مؤجودلوغو شرایطینده حیاتا کئچیرمیشدیر.

آرتیق آذربایجان‌ین مستقیللیگه قووشدوغو ایلک آیلاردا، ۱۹۹۱-جی ایلده آذربایجان پارلامنتینده‌کی چیخیشیندا شاعیر بئله اعتیراف ائدیردی: "دورغونلوق ایللرینده بئینیمیزی گمیرن فیکیرلری آچیق یازابیلمیر، حادثه‌نی باشقا اؤلکه‌لره کئچیریب سؤزومو دئییردیم. ۱۹۶۸-جی ایلده آسیا و آفریقا یازیچیلاری‌نین داشکند مشاویره‌سینده اشتیراک ائدیردیم. اؤز فیکریمی بیر آفریقالی یازیچی‌نین دیلی ایله بئله ایفاده ائله‌میشدیم: گویا آفریقالی یازیچی ایمپئریا دؤلتلرینه مراجیعتله بئله دئییر:

سیزین کیمی بیر انسانیق،
بیز نه داشیق، نه دمیریک.
یئتر، آرتیق بیز هئچ کسه
یاماق اولماق ایسته‌میریک.
...یامان درددیر،
گؤزون اولا،
آما گؤره‌بیلمه‌یه‌سن.

یامان درددیر،
دیلین اولا،
نه دانیشیب، نه دینه‌سن.
یامان درددیر،
عاغلین اولا،
اؤزگه‌سی‌نین عاغلی ایله
دوشونه‌سن.

بو سؤزلری آفریقالی‌نین دئییل، سووئت سوسیالیست جمهویتلر بیرلیگی (س.س.ج.ب) ترکیبینده‌کی آذربایجان‌ین شاعیری‌نین دیله، قلمه گتیردیگینی نظره آلاندا بونون صیرف آنتی‌سووئتیزم اولدوغونو گؤرورسن و سووئت رژیمی ده بئله دیک‌باشلاری، عادتا، حبسله، سورگونله، قاپالی پسیکیاتری (روانپزشکی) معالیجه‌خانالاری‌نین دایمی خسته‌سی اولماقلا "مکافاتلاندیریردی".

بختیار "قیزیم، سنه دئییرم، گلینیم، ائشیت" پرینسیپی ایله یازیردی. "یوللار - اوغوللار" پؤئماسینی الجزایز خالقی‌نین میلّی آزادلیق مبارزه‌سینه حصر ائتمیشدی.

سووئت دؤنمی آذربایجان ادبیاتینی ورقله‌ین و او ایّاملارین سیاسی محیطیندن یئترینجه حالی اولمایانلارا عجایب گلمه‌سین کی، شاعیر و یازیچیلاریمیز اؤزوموزون داغلاردان هوندور درد-سریمیز اولا-اولا نییه آفریقا و آمریکا زنجیلری‌نین حاقلارینی قورواق اوچون هارای سالماغا، جان‌فیشانلیقلا سیرا-سیرا اثرلر یاراتماغا بئله سینوو گئدیرلرمیش. یا نه‌دن ادیبلریمیزین نئچه‌سی فرانسا ایستیلاسینا و مستملکه‌چیلیگینه (سؤمورگه‌چیلیگینه) معروض قالان مظلوم الجزایر خالقینا بئله همرأی‌لیک (دایانیشما) نمایش ائتدیریبلر؟

بو شعرلرین هامیسی آتالار سؤزو کیمی‌دیر - اوزده‌کی آنلامی دا دوغرودور، آلت قاتداکی حقیقتی‌ده واجیبدیر. آما اوست قاتداکی حقیقت درینده‌کی، دیبده‌کی گرچگی ایفاده ائدرکن سانسور قایچیلاریندان قورونماق نامینه دوشونولموش ادبی فند، دقت‌یاییندیریجی اؤرتوکدور.

گویا فرانسیزجا تحصیل آلمیش، فرانسیزلاشمیش، مانقورتلاشمیش الجزایرلینی دئییر، آما بیز آنلاییردیق آخی شاعیرین مرامی نه‌دیر، درک ائدیردیک کی، هدف ساپی اؤزوموزدن اولان بالتالاردیر:

اگیل، اؤزون اگیل، خالقی اگمه سن،
بو حاقی هئچ کسه وئرمه‌ییب وطن!
سیغین عؤمرون بویو قولتوغا، سیغین!
لعنت بو حالینا، مین دفعه لعنت!
خالقینی ساتماقلا او قازاندیغین
ثروته، شؤهرته، شرفه لعنت!

خالقینی ساتماقلا او قازاندیغین
ثروته، شؤهرته، شرفه لعنت!
سنی قینامیرام، سن اؤز ائلینده
آلدین تحصیلینی فیرنگ دیلینده.
فیرنگ تاریخینی سنه کئچدیلر،
اؤزونه یاد اولدون، یادا وورولدون.
فیرنگ تاریخینی سن بیلدین ازبر،
باباندان، آتاندان خبرسیز اولدون.

بختیار واهابزاده بو پوئمانی یازاندا 1962-1963-جو ایللر ایدی و آذربایجان سووئت اوخوجوسو بو میصرعلاری اوخویا-اوخویا ذهنینده "فیرنگ دیلی"، "فیرنگ تاریخی" سؤزلرینی باشقا کلمه‌لرله عوضله‌ییردی.

دمیر زیندانلارا سالدیلار بیزی،
پاریسه داشییبب ثروتیمیزی.
گلیب ائویمیزده بیزی سویدولار،
آنجاق آدیمیزی وحشی قویدولار.
بیر سوروشان یوخدور بو گلمه‌لردن:
بو وحشی دئدیگین سنسن، یوخسا من؟

60-1970-جی ایللر آذربایجان اوخوجوسو بو شعرده پاریسی پاریس اوخوموردو، چونکو آپ‌آیدینجا بو میصرعلاردا آسیلی آذربایجان‌ین قیسمتینی، اؤز طالعینی گؤروردو.

و بئله‌جه هر میصراعسی ایله بختیار واهابزاده کؤنوللرده‌کی استیقلال اوجاغینی شعله‌لندیریردی.

استیقلال دویغوسو، وطنینی، میلتینی هر جهتدن آزاد گؤرمک احتیراصی نفسی گئدیب-گلدیکجه بختیار واهابزاده‌نین وارلیغیندا چیرپینان نبض ایدی. بو اعمالینا گؤره باشی‌نین داشلاردان-داشلارا دگدیگی ده، آز قالا بوتون گله‌جگی‌نین محو اولما تهلوکه‌سی آلتیندا قالدیغی دا اولموشدو.

1981-جی ایلده ده بختیارین حیاتیندا غیر-عادی حادثه باش وئردی. او، چوخ حیسیاتلی آدام ایدی، داخیلی هیجانینی، جوشقونلوغونو دا گیزلتمه‌سی مومکون دئییلدی.

1981-جی ایلین قیش گونلرینده ایسه او نه‌اینکی ائوینه، ایش یئرینه، هئچ باکی‌یا، آذربایجانا دا سیغمیردی.

1981-جی ایل یانوارین (ژانویه‌نین) 23-ده باش وئرمیش حادثه اونون حیاتیندا بیر فیرتینانین قوپماسی، محتشم وولکان پوسکورمه‌سی کیمی ایدی.

ظاهیراً ده، داخیلاً ده، استعدادجا دا، روحجا دا بیر-بیرینه چوخ یاخین، آز قالا عینی اولان ایکی زیروه گؤروشموشدو.

بلاواسیطه دئییل، ساده‌جه تلفوندا.

همین آخشام بختیار واهابزاده ایله محمد حسین شهریار تلفوندا دانیشمیشدیلار. دی گل، بو تلفون صحبتی یوز عیانی گؤروشدن داها آرتیق ایدی.

ائله دؤور ایدی کی، خاریجی اؤلکه ایله تلفون رابیطه‌سینه گیرمک ده خیلی موشکول ایدی. بو دا سووئتلرین اونون تأثیر دایره‌سینده یاشایانلارین خاریجه چیخجیشینا قویدوغو داها بیر محدودیت ایدی - گرک بیر-ایکی گون قاباقدان سیفاریش ائده‌یدین، سونرا دا هانسی ساعاتدا، هانسی دقیقه‌ده سنی اومدوغون نؤمره ایله

بیرلشدیره‌جکلرینی بیلمه‌دن ساعاتلارلا تلفونون یانیندا اوتوروب گؤزله‌یه‌یدین. باشادوشن جماعتیمیز یاخشی آنلاییردی کی، خصوصی خیدمت اورقانلاری خاریجله (هله داخیلده کیلری قویاق بیر یانا) دانیشیقلاری مطلق دینله‌ییر، لئننته آلیر.

بو، عادی تلفون دانیشیقلارینا بنزه‌ین صحبت دئییلدی.

بعضا دقیقه‌لر اوزونو سوسوردولار - بیری بو باشدا قهرلنیردی، دیگری او باشدا کؤورلیردی.

شهریار گونئیین بوتایکی آذربایجانا خیفتی‌نین، حسرتی‌نین رمزی ایدی، بختیار بو ساحیلده‌کی آذربایجان‌ین آرازین او طرفینده‌کی پارچامیزا تامارزیلیغی‌نین، هیجرانی‌نین سیمگه‌سی.

اونلار تلفونلا دانیشمیشدیلار، ائله سان، او تایلا بو تای قووشموشدو:

تلفون تئللری، سیزه بو آخشام
حسرتین نه بویدا احتیاجی وار!
خطین بو باشیندا من دایانمیشام،
خطین او باشیندا اوستاد شهریار.
...اوزونو گؤرمه‌دیم هله بیرجه آن،
نیسگیله دؤندردی بو نیسگیل بیزی.
آنجاق اللی ایلین دوست-تانیشیندان
یاخشی تانییییریق بیر-بیریمیزی.

دوغرودان دا بئله ایدی. بختیارین کیم، شهریارین کیم اولدوغونو اونلارین ایکیسیندن یاخشی بیلن اولمازدی.

اورگی، بلکه ده، آرزولارلا هامیدان داها دولو اولان بو ایکی قدرتلی سویداشین بیر مشترک عالی آرزوسو دا واردی.

عادی بیر انسان آرزوسو - قووشماق، سرحدسیز، مانعسیز، انگلسیز، چپرلرسیز قارداشلیق ائده‌بیلمک!

مندن خبر آلدین: - نئچه یاشین وار؟
یاشیمی سؤیله‌دیم. دئدین: «مین
آلقیش»!
دئدیم: «نییه آلقیش، اوستاد شهریار؟»
دئدی کی، جاوانسان، سن منه باخمیش.
آرزوم گؤیرمه‌دی، کئچیبدیر یاشیم،
او گؤزل گونلری سن گؤر، قارداشیم!

همین آرزولار آرزوسونا ایکی اؤنملیدن-اؤنملی کؤرپونو ایسه بو ایکی میلّت زیروه‌سی بو تلفون قونوشماسی و قووشماسیندان اون ایللر اؤنجه یاراتمیشدیلار.

شهریار «حیدربابایا سلام»ی، بختیار «گولوستان»ی ایله!

۱۹۸۱-جی ایل آزادلیق سئودالی روحلارین اومیدلرله قول-قاناد آچدیغی واخت ایدی. معجیزه سانیلاسی حادثه‌لر باش وئرمیشدی. ایران‌دا انقیلاب اولموش، شاه‌لیق رژیمی دئوریلمیش، یئنی دؤنم باشلانمیشدی.

سووئتلرسه هله آیاق اوسته، یئرینده ایدی.

و بختیار واهابزاده ظاهیراً گویا ایران‌دا باش وئرنلری نظرده توتاراق یازدیغی بو سطیرلرله هم‌ده هئچ وجهله باغیشلامادیغی سووئت رژیمی‌نین ده تئزلیکله همین عاقیبتی یاشایاجاغینا اشاره ائدیردی:

زامانین غریبه اویونلاری وار،
دونن داغ دئدیگین اوچولور بو گون.
«منم-منم!» دئیه‌ن ایمپئریالار،
دوننکی قوُلونا قوُل اولور بو گون.

۱۹۸۱-جی ایل ایدی و شهریار دا، بختیار دا تلفوندا سس-سسه، اورک-اورگه اولدوقلاری ۲۳ یانوار آخشامیندا خوشبخت ایدیلر و عُلویدن-عُلوی دیلکلری‌نین چوخ دا اوزاق اولمایان صاباحلار ایچریسینده برق ووردوغونا قلبلرینده فهمله دویدوقلاری قطعی امینلیک واردی.

دوز ۱۰ ایل سونرا سووئت قورولوشو دا دئوریلدی، سوسیالیست دوشرگه‌سی ده چؤکدو، س.س.ج.ب ده تار-مار اولدو.

بختیار واهابزاده آذربایجان‌ین، قلم قارداشی شهریارین گؤرمه‌یی آرزولادیغی خوشبخت صاباحلاری‌نین هامیسینا شاهید اولماسا دا، هر حالدا بیر چوخلارینی گؤردو. هم ده ساده‌جه گؤرمه‌دی، همین سعادتلری میلّته، یوردا گتیرنلردن اولدو.

(س.س.ج.ب-نین داغیلاجاغینا، مستقیللیگین گله‌جگینه بختیار معلّیم تام قطعیتله اینانسا دا، بوتون بونلارین بئله ارکن، اؤز عؤمرو ایچریسینده باش وئره‌بیله‌جگینه بیر آز تردّودلو کیمی ایدی. بو سعادته بیر قدر اوزاق ایللرده چاتیلاجاق نعمت کیمی باخیردی.

او دا، عقیده و مسلک قارداشلاری‌نین چوخو دا. بختیار واهابزاده گوله-گوله بو غملی احوالاتی دانیشاردی کی، بیر دفعه خودو ممدوف‌گیلده ایمیشلر. بختیار معلّیم "آذربایجان‌ین گله‌جگی، مستقیللیگی و تورکیه جمهوریتی، بو بابتده ان بؤیوک آرزونوز" صحبتینی اورتایا آتیر. اؤزو ملاحیظه‌لرینی بؤلوشور، دئییر کی، ان عالی ایستگیم پارچالانمیش آذربایجانی بیرلشمیش و خوشبخت گؤرمکدیر، نورالدین رضایف فیکیرلرینی سؤیله‌ییر، آرزولاییر کی، کاش آذربایجان دونیانین قاباقجیل اؤلکه‌لری کیمی پارلاق بیر اینکیشافا چاتایدی. نؤبه چاتیر خودو معلّیمه. قاییدیر کی، منیم بو باخیمدان ان بؤیوک آرزوم اودور کی، گونلرین بیرینده قاپیم دؤیولسون. آچیب گؤروم کی، گلن تورک اوردوسونون الینده سونگولو توفنگ اولان عسگری‌دیر. خبر آلسین کی، کومونیست خودو ممدوف بو ائوده یاشاییر؟ جاواب وئریم کی، بلی، منم. دئسین: "تورکیه‌دن گلمیشیک کی، آذربایجانداکی سونونجو کومونیست اولان خودو ممدوفو گوللـه‌له‌یک!". رحمتلیکلر نورالدین معلّیم ده، خودو معلّیم ده، بختیار معلّیم ده

۱۹۷۰-جی ایللرین سونلاریندا باش وئرمیش بو احوالاتی سونرالار تبسومله خاطیرلاییردیلار. لاکین مسئله‌نین گولوشسوز، آجی طرفی اودور کی، س.س.ج.ب-نین لاخلاییب چؤکه‌بیلمه‌سی احتیمالی ۱۹۷۰-جی ایللرده بو قدر غیر-عادی، فانتاستیک، خولیا کیمی ایدی).

همین تلفون صحبتیندن ۱۰ ایل سونرا بختیارین آذربایجانی استیقلالینا چاتدی. آزادلیق، مستقیللیکسه هئچ واخت اؤز-اؤزونه، کیمینسه تؤحفه‌سی کیمی قیزیل بوشقاب ایچریسینده نازیل اولمور. اونون اوغروندا مبارزه‌لره قاتلاشماسان، او اعمالی مدام باغری‌نین باشیندا بسله‌مه‌سن، استیقلال گلرمی؟

بختیارسا بو داشلی-کسکلی، بعضا حیاتینی، بعضا آزادلیغینی، بعضا اؤزونون و عائله‌سی‌نین بوتون گله‌جگینی ایتیرمک تهلوکه‌لری ایله دولو یولون دؤنمز یولچولوغونو ایلک گنجلیگیندن انتیخاب ائتمیشدی.

داها ۱۰ ایل اؤتدو. سونرا داها بیر نئچه ایل.

بختیارین ۹۰-ی اونسوز یئتیشدی، اؤلمز شاعیر ۱۰۰ یاشینا، اوندان سونراکی یووارلاق ایل دؤنوملرینه سمت گؤتوردو.

۹۰-ی گلنده بختیار آرتیق حیاتدا یوخ ایدی، شهریارسا اوندان دا اوّل گئدیب.

آنجاق بؤیوک، مقدس آرزولاری ایله برابر ان سؤنمز اومیدلری ده انسانلارا یادگار قالیب.

بو سؤزلری بختیار شهریارا و اصلینده، اوتایلی-بوتایلی بوتون آذربایجانا سؤیله‌ییردی:

اینامدیر یاشادان بیزی، ای اوستاد،
او بیزی یاشاتدی، بیز ده آرزونو.
انسان اؤلمه‌یی‌بسه، قورتارمیر حیات،
حیاتین سونودور اینامین سونو.

بختیار واهابزاده دیلیمیزین عاشیقی ایدی، وورغونو ایدی.

بلکه ده «عاشیقی»، «وورغونو» دئییملریندن داها دقیق، اصل یئرینه دوشه‌نی "مجنونو ایدی" ایفاده‌سی‌دیر. دیلیمیزین صافلیغی، قورونماسی، جمعیتده لایق اولدوغو یوکسک مرتبه‌نی توتماسی اوچون او، عؤمرو بویو مبارزه آپاردی.

سووئت دؤورونده مطبوع سؤزون خالقا چاتانادک قات-قات سانسورلاردان کئچمه‌یه وادار اولدوغو چاغلاردا بختیار دیل مبارزه‌لرینی بعضا اوستو اؤرتولو دئییشلرله، ائزوپ دیلی ایله بیان ائدیردی. قانان اونسوز دا قانیردی، لاپ ائله همین یازیلارین نشرینه، چاپینا اجازه وئرن سانسورچولار دا آنلاییردیلار. و او چیلغین وطنچی شعرلرین قارشیسینی آلمیردیلار. آخی همین سانسورچولار اؤزلری ده آذربایجانلی ایدیلر.

۱۹۶۷-جی ایلده سووئت ایدئولوژیک ماشینی‌نین قان-قان دئیه‌ن واختلاریندا بختیار واهابزاده "لاتین دیلی" آدلی بیر اتهام‌نامه یازیب. یوخ، بونا ساده‌جه گؤزل شعر دئمک یئترلی دئییل.

...لاتین دیلی!
میلّت اؤلوب، دیل یاشاییر.
"آنا" دئیه‌ن، "تورپاق" دئیه‌ن،
"وطن" دئیه‌ن
یوخ بو دیلده.
آنجاق یئنه یاشار بو دیل،
صاباح بیزیم ارضیمیزین
سرحدیندن او یانا دا
قوشار بو دیل.
وطنی یوخ،
میلتی یوخ،
یاشار اؤزو.
علملرین تملی‌دیر
اوّل سؤزو، آخیر سؤزو.

شعرین سونوندا تاریخین یانیندا گویا شعرین یازیلدیغی یئری ده نیشان وئریر: کازابلانکا. شعرین ایچریسینده ده ایشاره ائدیر کی، گویا احوالات واقع اولور اوزاق آتلانتیکا ساحیلینده. آنجاق همین او ایللرده بو شعری اوخویان هر آذربایجانلی گؤزلجه باشا دوشوردو کی، بورادا صحبت بوجاغا سیخیشدیریلمیش، یوکسک کورسولره یولونو روس دیلی‌نین باغلادیغی آذربایجان تورکجه‌سیندن گئدیر.

...آتلانتیکا ساحیلینده
جوشا-جوشا
داشا-داشا:
من آزادام، من خوشبختم، -
دئییر ناطیق یاد دیلینده.
سؤیله، ناطیق،
ایندی نه‌یه ایناناق بیز -
قولاغامی، یا گؤزه‌می؟
عمله‌می، یا سؤزه‌می؟
"من آزادام، مستقیلم" سؤزلرینی
اؤز دیلینده دئمه‌یه ده
اختیارین یوخسا اگر، دئ، کیم سنه آزاد
دئیر؟
سؤیله، نئجه آزادسان کی،
کومالاردا دوستاق اولوب
آنا دیلین؟
بؤیوک-بؤیوک مجلیسلردن ایتیریلیب

ایلیم-ایلیم.
...سن درده باخ،
وطن ده وار،
میلت ده وار،
آنجاق اونون دیلی یوخدور.
ائله بیل کی،
گوزگو کیمی هامار، شفاف رویالین وار،
دیلی یوخدور.
ایندی سؤیله،
هانسی دیله اؤلو دئیک؟
وطن وارکن،
میلت وارکن
کیچیک، یوخسول کومالاردا
دوستاق اولان بیر دیله‌می؟
یوخسا اوزون عصرلردن
کئچیب گلن،
خالقی اؤلن،
اؤزو قالان بیر دیله‌می؟

۱۹۹۹-جو ایل ایدی، او واختلار چالیشدیغیم باکی‌داکی آمریکا اونیورسیته‌سینده آذربایجانشوناسلیق کونفرانسلاری تشکیل ائتمیشدیم. آیدا بیر-ایکی دفعه تاریخیمیزله، میلّی کیملیگیمیزله، دیلیمیزله، روحوموزلا باغلی بیر معروضه قویوردوق و هانسیسا گؤرکملی متخصیصین ائتدیگی او چیخیشی دینله‌مک، مذاکیره‌لره قاتیلماق اوچون آذربایجان‌ین ان سئچمه ضیالیلارینی دعوت ائدیردیم.

بختیار معلّیم همین گؤروشلرین اکثرینه تشریف گتیریردی. یادیمدادیر کی، ایلک گلیشی واختی بیر پرتلیک ده یاشانمیشدی. نورالدین رضایف‌له گلمیشدی و اونیورسیته‌یه وعده‌لشدیگیمیز ساعاتدان 15-10 دقیقه تئز چاتدیقلاریندان اونلاری حیط قاپیسیندا قارشیلاماغا چیخماغیمی گؤزلمه‌دن اؤزلری اراضییه داخیل اولوبلارمیش و ائله ایلک توش گلدیکلری طلبه‌لرین بیریندن سوروشوبلارمیش کی، اجلاسین کئچیریله‌جگی سالون هارادادیر؟

اوشاقلار اؤز آرالاریندا اینگیلیزجه صحبت ائدیرلرمیش، بو دا طبیعی ایدی، چونکو همین اونیورسیته‌ده تحصیل اینگیلیزجه‌یدی. اوسته‌لیک، بو طلبه‌لردن بیر چوخو دیل وردیشلرینی درینلشدیرمک، مکمل‌لشدیرمک اوچون بیر ایل-ایل یاریم آمریکادا آمریکان عایله‌لرینده یاشامیشدیلار.

ایشین ترسلیگیندن بختیار معلّیمین ایلک راستلاشدیغی، اؤز آرالاریندا اینگیلیزجه دانیشان بو طلبه‌لر هم ده اورتا مکتبین روس بؤلمه‌سینی بیتیردیکلریندن روسجا اونلار اوچون ائله آنا دیلی کیمی ایدی و بختیار معلّیم‌گیل اونلاردان تدبیرین کئچیریلدیگی

سالونون یئرینی خبر آلاندا همین طلبه‌لر آرالاریندا‌کی اینگیلیزجه صحبتلرینی کسه‌رک ادبله روسجا جاواب وئریرلر کی، دوز گئدین، سونرا بیر قدر سولا بورولارسینیز.

بختیار معلّیمی اود گؤتورور و اونلارین اوستونه قیشقیریر کی، بو نه دئمکدیر، نییه اؤز آنا دیلینیزی بگنمیرسینیز، نه‌یه گؤره آذربایجانجایا بئله آلچالدیجی مناسیبت بسله‌ییرسینیز؟

اوشاقلار بو گؤزلنیلمز سرت مناسیبتدن چاشیب قالیرلار.

احوالاتی بیر نئچه دقیقه سونرا بختیار معلّیم اؤزو منه دانیشدی و دئیه‌سن، یئنی‌یئتمه طلبه‌لرله بئله کسکین دانیشدیغینا گؤره پئشمانلیق دا کئچیریردی. قاییتدی کی، واللاه، بو دیل مسئله‌سینده لاپ خسته کیمی اولموشام، هردن هئچ عصبلریمی اداره ده ائده‌بیلمیرم.

آما بو نه همین گونون عصبی ایدی، نه ده بوندان اوّلکی 5-3 ایلین حیرصی. چوخ ایللر اؤنجه، یقین کی، اوخشار وضعیتین یاراتدیغی باشقا بیر نیگارانلیق اونا بو میصراعلاری دئدیرتمیشدی:

بیلمیرسنسه دیلینی، سن وطنین اوزونه
ایستمه‌دن آغ اولدون.
سن اؤزونه بیر اؤگئی، اؤزگه‌یه یاماق
اولدون.
...بیلسن ده یاد دیلینی لاپ یادین اؤزو
کیمی،
سنی دوغما بیلدی‌می؟
بیلمه‌ییب، بیلمه‌یه‌جک!
اونا "جان، قوربان" دئسن،
او، حاقینی یئیه‌جک.
اورک قیزدیرمایاجاق سنه "اؤزگه‌سن"
دئیه،
سنین اؤزونونکو ده ساتیلمیش
بیله‌جکدیر
قارداشینی اؤزگه‌یه.
...اؤز دوغما اؤلادینا دوغما آنا دیلینی
اؤیرتمه‌ین آنالار.
بس آنا آدلانماغا سیزین حاقینیزمی وار؟!
دیلینیزی دانیرکن
اؤزونوزو داندینیز،
آنجاق بو آلچاقلیغی سیز اوجالیق
ساندینیز.

ای کؤکوندن آیریلیب اؤز-اؤزوندن
قاچاقلار،
امین اولون،
سیزی ده بیر زامان داناجاقلار!

مستقیللیک الده ائتدیک، بیر گلمه دیلین آذربایجانداکی برؤ-برو ایاملاری اؤتوب-کئچدی، آنجاق بو یاندان اینگیلیز دیلی هر تین‌باشی بوی وئرمه‌یه اوز قویدو. اسکیدن قالمیش - "خاریجدن گلن مال شیرین اولار" - شاکریمیزله گیره‌وه دوشدوکجه ایندی اینگیلیز دیلی‌نین آذربایجان تورکجه‌سیندن قاباغا چیخاریلماسینا باشلاندی.

بختیار یئنه جوشدو:

بیر زامان روسجایدی رکلام ایشیقلار،
ایندی اینگیلیسجه دورتولور گؤزه.
ایتین ده دیلینه حؤرمتیمیز وار،
تکجه اؤز دیلیمیز یارامیر بیزه.

بختیار بئله بختیار ایدی. او، میلّی دیل، میلّی روح مسئله‌لرینده عؤمرو بویو بئله باریشماز، بو جور دؤنمز، بئله گوذشته‌گئتمز اولدو.

بختیارسیزیق، لاکین بختیار واهابزاده‌نین ناراحات روحو میلّتی ایله بیر یئرده‌دیر. دونن بئله ایدی، ایندی بئله‌دیر، گله‌جکده ده بئله اولاجاق. و ان بؤیوک دیلک ده اودور کی، سئویملی شاعیرین وطنه و میلته باغلی بوتون عُلوی آرزولاری پارلاق بیر گرچگه دؤنسون، "بختیار" کلمه‌سی‌نین سعادت ثیقلتی یاخین بیر صاباحین قوینوندا تام دوغرولسون!

بختیارین بختیار اولاجاغی گونلر میلّتین و یوردون دا هر آن انتظاریندا اولدوغو مسعود تاریخ آنلاری‌دیر! او عزیز گونلرین حؤکماً گله‌جه‌یینه هامیدان چوخ اینانان ائله بختیار واهابزاده‌نین اؤزو ایدی و بو بختیار گلیشین نییه لابد اولدوغونون سببینی ده سؤیله‌میشدی: "آخی دونیا فیرلانیر!" ■

Rafael HÜSEYNOV
Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi'nin hakiki üyesi, profesör, doktor
Azerbaycan Milli Meclisi Başkan Yardımcı

E-posta: rafaelhuseyn@yahoo.com

Yazı Bilgisi:
Alındığı Tarih: 8 Şubat 2025
Yayına Kabul Edildiği Tarih: 15 Mart 2025
E-yayın Tarihi: 3 Nisan 2025
Çıktı Sayfa Sayısı: 15